

KANAATKÂR MÜBADELEDEN ŞİMARTILMIŞ İŞTAHLARA GİDEN YOLDA MÜHRÜ ELİNDEN ALINMIŞ DİN VE MODERN ÖZNELER

Kemaleddin TAŞ*
Tarık GÜVENDİ**

Öz

Az ömürlü şimdiki zamanlarda tüketerek tükenen birey, dinsel kozmolojinin dışına öznelleşerek çıkmış, yerleşik toplumsal örgütlenmenin ağını yırtmış, ne var ki seküler motiflerle bezeli hürriyetin coşkusunu yaşarken maddeci ahlakın yol verdiği mekanik ve duygusal şiddetin hasarlarına kayıtsız kalan totaliter, aydınlanmacı, akılcı ve kapitalist erklerin kuşatması altında kutsadığı akılcılığın ödülü olan bireysel özgürlüğünü kaybetmiştir. Öte yandan insana özgü asli gereksinimlerin temini için icat edilen üretim ve tüketim biçimlerinin bir sonucu olan sınıfsal farklılıkların, modern kapital süreçte teselli ve temenni araçlarından yoksunlaşarak dogmatik bir rasyonalizm içinde keskinleştikleri ve tinsel habitatından kovulan modern bireyler üstünde duygusal, fiziksel ve tinsel yaralara yol açtıkları dile getirilen bir olgudur. Çalışma, sınıfsal açlığa, narsistik yozluğa, tecrit edilmiş yoksulluğa, şiddetin pişkinliğine, kutsanan ötekileştirmeye ve birikmiş kadim öfkelerle karşı anti-modernist bir itirazı, modern uygarlığın biçimlendirdiği, bir elinden ruhu gasp edilirken diğer eline biriciklik oyuncağı tutuşturulan ve modern cümlelerde ancak belirtisiz nesne olarak yer bulabilen Özne'nin hikâyesi üzerinden vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Kapitalizm, Din, Öznenin Yitimi.

Modern Subjects And Religion Whose Seals Were Taken From Hands On The Road To Exploited Appetites From Abstentious Exchange

Abstract

The individual who is consumed by consuming in the short-lived present times, has come out of religious cosmology by becoming a subject, ripped the web of the established social organization; however, has lost his individual freedom, which was the reward of the rationality he has blessed, while experiencing the enthusiasm of freedom covered with profane motifs under the siege of totalitarian, enlightened, rational and capitalist powers who remained indifferent to the damage of mechanical and emotional violence that was caused by the materialist morality. On the other hand, it is mentioned that class differences, which were the result of the production and consumption forms that were invented previously to cover the basic human needs, become sharper in a dogmatic rationalism after being deprived of consolation and request tools in the modern capital process causing emotional, physical, and spiritual wounds on modern individuals after being expelled from their spiritual habitats. The present study aims to give the story of the Subject in an anti-modernist

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kemaleddintas@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8759-5147.

** Dr., istkon27@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5238-5951.

objection to class hunger, narcissistic corruption, isolated poverty, the arrogance of violence, sanctified marginalization, and accumulated ancient anger, which was shaped by modern civilization, whose soul is stolen from one hand while the other hand is given a toy of uniqueness, and holding place as an indistinct object in modern sentences.

Keywords: Modernism, Capitalism, Religion, Loss of Subject.

Giriş

İnsanoğlunun kadim sınavlarının başında gelen ilkel dürtülerin yerinde tatmin savaşı, bugün için kısmi konformizm içinde modern formlara bürünmüş olsa da aynı katılık ve keskinlikle devam etmektedir. Kendini gerçekleştirebilmiş insanın nesnesi kendisi, ana teması düşünsel tatmini ve düşlediği ölümü sosyal ölümsüzlük ise kendini gerçekleştirebilmiş yani ihtiyaçlar şemasında zirveye tırmanabilmiş toplumların nesnesi de bilimsel, akılcı ve modernist bir atmosferde sanat, felsefe ve bilim olmuştur.

Modern öncesi insanoğlu, arkaik toplumların alışkanlıklarından kalan ve diğer canlılardan farklılaşamayan üreme, büyüme ve gelişme gibi biyolojik yasaların güdümünde av, avcı ve leş yiyiciler (ekonomik artıklarla beslenenler) şeklinde bir dizilişe durmuştur.¹ Söz gelimi geç dönem Pastoral Çağ'da Romalılar üç şey için para vermezlerdi; ekmek, hamam ve gösteri. Bu bir çeşit leş yiyiciliğine mahkûm edilmektir. Zenginler ise yani avcılar, boyuna yemek yiyor, ardından 'kusma odası'na çekilerek midelerini temizliyorlardı.² Dolayısıyla ihtiyaçlar listesinin ilk basamaklarını tırmanmaya çalışan insanoğlu, ilkel yöntemlere, katı kurallara sahip ritüellere ve köleliğe varan pasif bir kolektivismeye yönelmişti. Modern sonrası dönemde ise teknolojinin yardımıyla diğer canlılardan tümüyle ayrışan ve Tanrı'dan uzaklaşan; keskinleşen sınıf ayrımıyla safları sıkılaştıran, kutsal vahye atıf yapmayan bir epistemolojiyle inşa ettiği kuramlara dayalı levathanvari toplumsal sözleşmelere imza atan ve bu profan tavırla sosyal ilişkileri yasalara bağlayan toplumlar uygarlık yürüyüşünde öne çıkmışlar, geride kalan toplumlar ise ikinci ve üçüncü dünya ülkeleri olarak kategorize edilmiş ve ötekileştirilmişlerdir. Ancak bahsi geçen modern toplumalarda mihrabı yıkan aklın saltanatı başlamış, emekçilerin üzerindeki baskılar akılcı yasalarla meşrulaştırılmış, sömürgelerden kadın ve çocuklara kadar aklın evrenselliği adına Orta Çağ zindanlarından kurtarılan öznenin Yeni Çağ'ın modern ancak rasyonalist gerekçelerle daha sıkı örülmüş hücrelerine hapsedildiği görülmüştür.³ Modernite, rasyonel ancak empatiden yoksun yöntemleri, kapital normlara uygun düşen ritüelleri ve dinsel kolektivismeye yerine inşa ettiği ve öznenin hiçleştiği kurumsal yapısıyla çağdaş avcı toplayıcı toplumları meydana getirmiş, bu tür toplumlar avlarını tarih sahnesinden silerken⁴ boyunduruğunda tuttuğu geniş halk yığınlarını asgari yaşam standartlarına mecbur bırakmış, Montesquieu'nun iklimin doğası ile sınırlı tuttuğu uygar köleliği⁵ kapital sisteme bağlayarak küresel bir yayılıma sokmuştur. Çağdaş avcı sınıflar günümüzün zengin odaları sayılabilecek olan banka kasalarına ve hesaplarına çekilmişler, "La Case De Papel" (2017-2021) gibi yapımlar üzerinden kitlelerin damarlarına enjekte ettiği sahte katarsislerle homurdanmaya meyilli yığınları teskin etmeye yönelmişlerdir.

Sınırlı kaynaklar karşısında adil bir paylaşımın izlerini yüzyıllardır arayan insanlığın İlk Çağlarda kısıtlı ve henüz düğümleri çözülmemiş yetilerinin geride bıraktığı içgüdüsel tepkiler, ilerlemeci ve evrimci tarih yaklaşımıyla anlaşılabilir. Ancak bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle doğaya hâkim olan ve doğal güçlere meydan okuyan insanın adil bir paylaşımından oldukça uzaklaşmış olması ve bu başarısızlığın, nedenleri arasında imdat kolu işlevi gören ve kutsalla temas eden insanın niyetli algısından neşet eden dinsel yorumların yol açtığı zorbalıklara dayandırılmasının postmodern sonrası dönemde de yolunu yitirmiş öznelere bir çözüm sunmadığı bir hakikattir.

¹ Allan Kellehear, *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Çev. Tuğçe Kılınç, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012, s. 38.

² Müslüm Yücel, *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 10.

³ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15.

⁴ <https://www.haberler.com/ekonomi-lubnan-daki-ekonomik-kriz-vatandaslari-kahve-14461118-haberi/>, (14.10.2021)

⁵ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 39-40.

Bu çalışma, “kutsalın dönüşü”ne yönelik tartışmalara girmeden din olgusuna ve mana işlevini mekanik kapitalizmden post-kapitalizme geçişte kaybeden tinsel birikime dikkat çekmeyi; modern öznenin tüketim çağının dayattığı suni gereksinimlerle bezeli yaşam standardına sahip olmak ve korumak için ortaya koyduğu bir takım çaba ve eylemlerin habis bir ur gibi yayılarak toplumda neden olduğu metastaza odaklanmayı ve gelecek adına öne sürülen pesimist yakınmaların sebeplerini teşrih masasına yatırmayı amaçlamaktadır.

1. Eşitsizlik ve Kapitalizm

Doğuşunu sermaye birikimi, kâr amacı, iktisadi rasyonellik, girişimci ruh ve özellikle kişisel mülkiyet ve onun ardı sıra harekete geçirdiği teknolojik gelişme ve bu süreci fonlayan kredi ve serbest piyasa imkânlarına borçlu olan kapitalizm, ele geçen serveti disiplinli, rasyonalist ve rekabetçi bir işletimle tekrar sermaye birikimine yatan bir anlayıştır.⁶ Bu mekanik tanıma alternatif anti-kapitalist bir tanım ise şöyledir: “Kapitalizm servetin ve sermayenin belli ellerde toplanarak (patron) ile sermayeyi üretken hale getiren işçilerin ayrı olduğu ve dolayısıyla işçinin haddinden fazla sömürüldüğü, sınai, ticari ve mali merkezileşmeyi esas kabul eden iktisadi ve içtimai doktrinin adıdır.”⁷ Siyasi ve emperyalist kapitalizm ise mekanik kapitalizminin temel ekonomik yasasının ana niteliklerinin ve eğilimlerinin güdümünde belirli bir ülkenin nüfusunun büyük kesimini sömürerek bozarak yoksullaştıran; başka ülkelerin özellikle geri kalmış ülkelerin halklarını denetim altına alarak ve sistemli bir biçimde soyan; son olarak grevler yaratarak ve ulusal ekonomiyi askerileştiren en fazla kapitalist kârı sağlama girişimi olarak tarif edilir.⁸ Günümüzde kapitalizmin yeni ekonomi modelinde ise klasik kapitalizmde makineleştirilen insan sabırsız sermayenin baskılamasıyla içine atıldığı Weber’in kavramsallaştırmasıyla “demir kafes”in dışına çıkarılmış, merkezileşmiş fabrika ve üretim binalarından uzak esnek çalışma modelleriyle Foucault’un ifadesiyle “panopticon” takip altında yalnızca istenileni yapmakla zorunlu tutulmamış, neyin istenebileceğine yönelik ekonomik kâhinlikle sorumlu tutulmuştur. Klasik kapital düzende birey, demir kafesin içinde, emir komuta zinciri piramidinde vazifesini yapar, performansına ve kıdemine göre ödüllendirilir ya da görmezden gelinir. Yeni kapitalizmde ise hareketlilik, emeğin potansiyel yetenekle takası ve hizmet geçmişinin değersizliği çalışanın yeni demir kafesi olarak tedavüle sokulmuştur.⁹ Kesin ve değişmez olan ise kapitalizmin, üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurgulanması ve kâr arayışı üzerine kodlanmasıdır. Modern öncesi zamanlarda ise malın mal ile değişimi insani bir nitelik taşımakta ve belli bir eşitlik niteliğiyle adil bir izlenim vermektedir. Malın para ile değişimi ise bir kesinlik içerisinde başlangıç noktasından fazlasını talep eder.¹⁰ Kapitalizmin hikâyesi ise bu fazla taleple, bu fazlalığı üretmek zorunda olanlarla ve bu fazlalığa sahip olmakla kalmayarak onu arttırmak için aklın, bilimin ve teknolojinin tüm imkânlarını kullanan egemen sınıfla başlar.

Sınıfsal insanın kökenleri, materyalist ve ilerlemeci tarih anlayışında alet yapımına yetenekli, dili keşfetmiş ve iş birliği yapabilen Homo Sapiens insan türüne kadar götürülmektedir. Bununla beraber insanın yeryüzündeki ilk kolektif keşfinin güvenlik, üretim ve neslin devamı gibi itkilerle ortaya koyduğu toplumsallaşma gerçeği olduğu söylenebilir. Öyle ki insan daha başlangıçta beslenme barınma güvenlik gibi kendiliğinden çözülemeyen ilk sorunlarını kendi yapısında olmayan ilişkiler geliştirerek, doğa ile kendi aralarında kurdukları dolaylı ilişkilerle aşarak toplumsallaşmıştır.¹¹ Bu çerçevede iklimin, toprağın ve mevsimlerin insan üzerinde farklılıklar meydana getirdiği bir ortamda topluluklar ortaya çıkmış, büyük küçük, güçlü zayıf, hızlı, yavaş, korkak ve cesur gibi benzeri kavramlarla sosyal ilişkilerin ilk adımları atılmıştır. Bu ilişkilerden karı-kocalar ve çocuklar bir çatı altında toplanarak aileyi oluşturmuş, toplum olmanın ilk nüvesini

⁶ Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.159.

⁷ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1979, s. 132.

⁸ Aron, s. 169.

⁹ Richard Sennett, *Yeni Kapitalizm Kültürü*, Çev. Aylin Onocak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 42-43.

¹⁰ Aron, s. 130.

¹¹ Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, “Yeni Dünya Düzeni ve Toplumsal Değişme: Ahlakın Sefaleti-Sefaletin Ahlakı” *Sosyoloğa*, S. 9, Ocak- Haziran 2015, s. 9.

vermişlerdir. Ancak ailelerden oluşan bir aradalığın içinde neşet eden iyi koşan, dans eden, güzel ve yakışıklı olan gibi artıların en fazla itibarı görmesiyle tetiklenen eşitsizlik günümüze değin varlığını özellikle sosyo-ekonomik sahada güçlendirmiş, çağlar üstü boyut kazanan kötülüğe kapıyı açık bırakmıştır.¹² Nitekim M.Ö 12000’li yıllarda yaşam koşullarının semirttiği yeteneklere binaen avcı savaşçı topluluklar yerleşik çiftçi toplumları silah zoruyla egemenliklerine almışlar, egemenliğin devamı ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı askeri gücün temini adına ve yerleşik yaşamın doğurduğu düzen ihtiyacını gideren yönetici sınıfını beslemek zorunluluğu nedeniyle kendi ihtiyaçlarının çok üzerinde bir çalışma döngüsüne itmişlerdir. Dolayısıyla yerleşikliğin ve düzenliliğin ilk modellerinden olan kır toplulukları, açık eşitsizliğin ilk mağdur toplulukları olmuşlar, böylece uygarlığa, sınıflılığa ve sömürüye önce zor yoluyla daha sonra din ve bilim gibi ideolojik hegemonya araçları ile razı edilmişlerdir.¹³ Bu çerçevede Rousseau’nun “Bir parça toprağı çevirip ‘Burası benim’ demeyi ilk aklına getiren insana” karşı romantik isyanı ve buna inanacak kadar saf olan ilk topluluklara olan sitemi aynı anda bu ilk insanın uygar/sivil toplumun kurucusu olduğu ve özel mülkiyete dayalı sınıfsal farklılaşmanın ilk prototipi kapitalist öznenin tarih sahnesine çıkışını ilan etmektedir.¹⁴ Ne yazık ki Rousseau’nun tehlike çanları çalmadan önce kurduğu bu distopya bugün için açık bir gerçeklik olarak yerkürenin her metrekaresinde dahası gezegen dışında dahi kendisine varlık alanı bulabilmiştir. Bu gerçeklik; ruhunu dinsel bir ideoloji olan Protestanlıktan, felsefesini Thomas Hobbes’dan, emeği ve emeğin ürünlerine ortak eden John Lock’dan, çoğunluğun mutluluğunu amaçlayan ya da acılarının hafifletilmesine dayalı faydacılık ilkesinin yuvası liberal kapitalizmden, verimliliğin ve kâr oranının arttırılmasını üretim maliyetinin diğer bir ifadeyle çalışan ücretlerinin en aza indirilmesine sabitleyen Adam Smith ilkelerinden harmanlanmış klasik kapital sistemdir.¹⁵

Bu çerçevede kimi zaman ahlaki itirazların kimi zaman dinsel tesellilerin kimi zaman da egemen sınıfla iş birliğinin imgesi olan papaz cübbesini rasyonalite gömleğiyle değiştiren ve kötülüğün en incitici motiflerinden olan ‘eşitsizliği’ doğa bilimleri üzerinden zihinlerde meşrulaştıran kapital yapı, küresel ölçekte toplumlara kendini dayatmaya devam etmektedir. Gerçekten de “Bugüne kadar gelen bütün toplumların tarihi, eşitsizlikten doğmuş bir sınıf kavgası tarihinden başka bir şey değildir. Hür insan ile köle; patrislerle (asil) plebler (halk); derebeyi ile serf; loncadaki usta ile kalfa; zulmedenle zulüm gören birbirine karşı daima cephe almışlar aralarındaki kavgada bazen gizli bazen de açık olarak durmaksızın sürüp gitmiş. Bu kavgaya ya yeni bir devrimle yeni baştan kurulmakta ya da tutuşan sınıfların her ikisinin de yıkılmasıyla bitmiştir. Feodal toplumun yıkılmasıyla doğan modern burjuva toplumunda da sınıf kavgası, burjuvazi ile proletarya arasında devam etmektedir.”¹⁶ Bugün ise bu kavgaın tarafları farklılık göstermektedir. 20. yüzyılın ilk dönemlerinde yukarı sınıf üyeliği, toprak mülkiyetine, firma sahipliğine, mali kuruluşlar ortaklığına dayanmaktaydı.¹⁷ Bugün için toprak mülkiyetinin yanı sıra 19. yüzyıl ile ortaya çıkan Shell, Ford, Daimler- Benz, Coca-Cola gibi ve günümüzde Apple, Tesla, Microsoft gibi muazzam şirketlere sahip iş adamlarından müteşekkil soydan bağımsız modern aristokrasi ve buna hizmet eden nitelikli eğitime sahip ve egemen sınıfa dışarıdan eklenen profesyonel yönetici sınıf burjuvaziyi oluşturmaktadır. Bunların dışında kalan diğer tüm toplumsal tabakalaşmalar proletaryanın hammaddesi olarak üretime alınmayı beklemektedir.

Böyle bir ortamda kapital sistem, altındaki toplumsal sınıfların tümünden maksimum verimlilik ve kâr üzerine ilişkiyi yapılandırmakta, elde edilen kazançtan ancak yaşamsal

¹² Tom Bottomore, Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Mete Tuncay-Aydın Uğur, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 31.

¹³ Ender Helvacıoğlu, *Uygarlıktan Kurtulmak Uygarlık Modernite Marksizim Tartışmaları*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2020, s. 12.

¹⁴ Bottomore, Nisbet, s. 31.

¹⁵ Dan Cryan, SharronShatil, *Kapitalizm Günümüz Üretim İlişkilerini Anlamak İçin Çizgibilim*, NTV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 24-38.

¹⁶ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 223.

¹⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel- Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000, s. 273.

ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadarını işgücünün devamı adına paylaşmaktadır. Ne yazık ki % 10'nun % 90'a taksim edildiği bu dağıtım çemberine hem kapitalizmin doğduğu Avrupa kıtasında hem de küresel ağın sınır tanımadığı iletişim çağında tüm dünya halklarının hemen her sınıfı girmekte, burjuva sınıfının koruyuculuğuna soyunan ve sistemin güvenlik ihalesini üzerine alan devlet erkenin kaynamaya başlayan eşitsizlik mağdurlarının öfkelerini soğutmak için tedavüle koyduğu sosyal politikalar da her bireyin kendi medyasına sahip olduğu sosyal medya çağında beklenen etkiyi vermemektedir. Daha çok müşteri daha çok artı değer ilkesinden doğan tüketim kültürünün parlattığı biriciklik ve en iyiye layık olma güdülenmesi asgari yaşam standardının tekmelenmesine, lüks ve konformist yaşam olanaklarının talep edilmesine yol açmıştır. Fakat bu talep, kâr ve verimlilik artışı için emeğin ucuzlatılmasını öngören klasik kapitalizmden karşılık bulmayacaktır. Öyle görünüyor ki bu burjuva ve proletarya diyalektiği ne Hegel'in üst sentez ütopyasıyla ne de Marks'ın tarihin sonu yaklaşımıyla son bulmayacaktır.¹⁸ İlk insanın veya avcı toplayıcı zümrelerin istediği kadar değil de yettiği kadarı için doğa ile kurdukları ilişkinin paradigması bugün işlerlik kazanırsa hem ihtiyaç kadar üretim yapılandırılır ve dünya hoyrat ellerin boyunduruğundan kurtarılarak gelecek nesillere içi boş bir konserve kutusu bırakılmamış olur, hem de sınıfsal farkın şiarı olan zenginlik ve onun için ezilen sınıflar artı değerini köleliğinden kurtarılmış olur.

2. Kapitalist Toplum ve Öznelliğin Yitimi

Nefis, zat, fail, bilen, şahıs ve suje anlamlarında kullanılan özne, bilinçli ve irade sahibi etkin insan olarak tanımlanır. Ancak özne bilinçliliği ile öznelleşen bilinçten bağımsız bir varoluşa sahip nesneyle ilişki kuran, onu yöneten, yasaların kavrayışıyla nesneyi kendi hizmetine koşan bu karşılıklı etkileşimden payını alarak toplumsal tarihsel süreç içinde biçimlenen gerçek insan olarak ifade edilir.¹⁹

Özne²⁰, her şeyden önce akılcı ve insan düşüncesi tarafından anlaşılabilir yasalarla yönetilen bir dünyanın yaratılmasıyla doğmuştur. Nitekim modernlik öncesi vizyonda mevcut olan tanrısal logos, yerini hem bilimsel yasanın kişisel olamayan özelliğine hem de aynı zamanda akılcı düşüncenin özgürleştirdiği Özne'ye bırakmış, tüm bağımlılık biçimlerini reddeden özgürlük rüzgârını arkasına alarak aşkın değerlerin zincirlerini koparan Özne, modern dünyada kendisi değerlerin temeli haline gelmiştir. Dolayısıyla Batı toplumuna özgü Aydınlanma devriminin kutsal olanı parçalamasıyla hem tüm toplumsal düzen biçimleri hem de dinsel düzen bozulmuş, dinsel kozmogoninin içine hapsedilmiş olan bilimsel bilgi hem de bu bilgiyi doğaya ve kutsala karşı kullanan özne tarih sahnesine çıkmıştır.²¹

Ne var ki modern birey nesne ile giriştiği ilişki üzerine öznelliğini inşa ederken sosyo-ekonomik ve politik koşulların baskı araçları altında nesnelleşerek öznelliğini yitirmiş, ilişkilerin öznesi olan insan işlemlerin nesnesi olmuştur.²² Diğer bir ifadeyle varoluşun bir nesnesi olan insan diğer nesnelere üzerindeki düşünsel ve sanatsal yorumlarıyla bu nesnelere ayrılarak Ben olma yoluna girmiş, öznel olmanın tadına varmıştır. Ancak özne son yüzyıl içinde öznelleştiği, tasarruf gücü ve yetisini veren ve bunun teknik araçlarını hizmetine sunan belirli bir sınıfın tekeline girerek üst özne sınıfının kölesine dönüşmüştür. Çünkü teknik, Batı düşüncesinin üstün olduğu bir alandır ve Batı tüm dünyayı bu üstünlük üzerinden okumaktadır. Ayrıca kültürü endüstrileştiren teknik,

¹⁸ Dan Cryan, Sharron Shatil, s. 82-84.

¹⁹ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 324.

²⁰ "Yapı/Faillik", "Aktif/Pasif", "Özne/Nesne" dikotomileri ve bunların toplumsal süreçlerdeki yansımaları ile ilgili geniş bilgi için sırasıyla bkz. David F. Walsh, "Yapı/Faillik", Çev. İhsan Çapçioğlu, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012, s.23-59; Chris Jenks, "Aktif/Pasif", Çev. Emine Göçer, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012, s.358-375; David F. Walsh, "Özne/Nesne", Çev. İhsan Çapçioğlu ve Arif Korkmaz, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012, s.376-407.

²¹ Touraine, s. 267- 272.

²² Bottomore, Nisbet, s. 31.

kendini tüm insani endişelerden bağımsızlaştırırken özneyi de pas geçmemiştir.²³ Dolayısıyla 17. yüzyılda bilim ve teknoloji alanında başlayan “makine çağı”, teknoloji çağı” “enformasyon çağı” ve “bilgi çağı” adım adım ilerlerken üzerinden ahlaki insanlığın içinden postulatını çıkarıp atmıştır.²⁴ Walter Benjamin bu tabloyu “Egemen sınıfın kâr hırsı, tekniği iradesi altına almaya niyet ettiğinden teknik de insanlığa ihanet etmiş, zifaf yatağını kan gölüne çevirmiştir.”²⁵ şeklinde tasvir etmiştir.

Bu meyanda kişisel Özne ile üretim aygıtları arasındaki çatışma inanç ve araçsal akıl arasındaki çatışmanın üzerine çıkmıştır. Bireyleri, tekniğin tüm üyeleri üzerindeki denetimiyle arı kovanındaki toplulukların üyesi haline getirmiştir. Kapitalist ya da bürokrat tarafından sömürülen, yeterli temeli olmaksızın bilimsel diye dayatılan kurallar ve iktidar aygıtları tarafından yabancılaştırılan birey, Özne olmaktan uzaklaşmıştır.²⁶ Nitekim özneliğini yitiren ve gölge kişiliğinden kaçan her insan yaşam sürecinde bir çerçevenin içine girer ve egemen politik kültürel erkin personasını yüzüne nakşeder. Bu dar resim içinde tutsak olan insanın yaşamı yaratıcılıktan yoksun olup tekdüzedir. Bu güdülenmiş tekdüzelik içinde insan canlılar içinde yer alan bir tür olarak çoğaldıkça düşüncesiz bir yığına dönüşmekte, düşüncenin aktarımındaki arızalar demokratik ortamda iyice hızlanarak insanın çürümesine yol açmaktadır. Dolayısıyla yaşamın önüne geçirilen varoluşun devinimini anlama çabası akılcı ve bilimsel düşüncenin mağlubiyetiyle son bulmuştur. Nitekim akıl ve bilimsel düşünce öznenin ayrı tuttuğu nesneyi çözümlemeye çalışır. Ne var ki nesne-özne ikilemi içinde pozitivist bir bakışın ele aldığı nesnelere enflasyonu arasında bilinmezlik sınırına dayanmış olan özne, varoluşsal sorulara cevap bulamayarak her an kendini ya da sosyal çevresini yok etmeye programlı bir mekanizmaya dönüşür.²⁷ Toplumların seyyah bir aynası olan aynı zamanda insanın ruhsal devinimlerini söze, yüze, mimiklere dökerek bir simülasyon gerçekliği içinde yorumlayan sinema, insan tecrübelerinin tarihini adım adım takip eden güçlü bir iletişim sanatıdır. Bu meyanda beyazperdeye yansıyan ve çalışmanın temalarına uygun örneklere göz atmak yerinde olacaktır. Söz gelimi usta yönetmen Martin Scorsese’in kült filmi “Taxi Driver, (1976)”²⁸ adlı yapımda anti-kahraman bir karakter olan Travis, liberalizmin ikiyüzlülüğüne ve onun doğurduğu ortamın “günahkârlarına” öfkelerini kusarken kapitalizmin iğreti sınıflılığında intikam almaktadır. Ne yazık ki böyle bir yapıda bireyler olmak zorunda oldukları bir kişiliğe bürünmektedirler. Kendi avantajlarının etrafında dönen bir dünya inşasının telaşına düşmüşlerdir. Çünkü sistemin ruhu budur, Yeni Dünya Düzeninde bireyler bu ruhtan beslenmek zorunda kalmışlardır. Gerçek özlerindeki ömür boyu süren bölünme giderek büyüyen içsel bir boşluk ve cansızlığa yol açar. Böyle bir atmosferde insan kaybolmaktadır. Geriye kalan mükemmel işlevdir. İnsanlık yara almıştır. Çünkü duygusallığı, başkalarının duygularını kendi duyguları gibi hissetmeyi terk etmiştir. Karşılıklı hayranlık ve reddediş vardır. Hayranlık ise sık sık sevgiyle karıştırılır. Bu tür ilişki diğerlerini de insandılaştırılır ve her birey sistemin mekanik bir parçası haline gelir. Aksayan parçanın değiştirilmesi, zayıflatılmış hiçbir vicdanı rahatsız etmez.²⁹ Dolayısıyla Travis, üstündeki elbise kadar ruhu da sahte olan politikacıyı, underground sınıfın aktörlerinden kadın satıcısını ve küçük yaşta kızların fuhuş batığına çekilmesinde rolü olan müşteriyi öldürerek kriminal düzenin temsili Gotham kentini ıslah etmeye çalışmıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise özüne yasaklı failleştirci özneliğine tutsak bireylerin büyüyen öfkelerinin farkında olan sistem, “Joker” (2019)³⁰ adlı yapımda sahte katarsisleri derinleştirerek ezilen sınıfın terörize olarak başkaldırışına izin verir ve bunu şiirsel bir dille sunar. Hikâyede kullanılan çatal dille dikkat edildiğinde bir yandan kitlesel terör korkusu ve uyandırdığı dehşet hissi üzerinden egemen sınıfın

²³ Gökçe Kaçmaz, “Kınalızâde Ali Çelebi’nin Ahlâk-ı Alâî Adlı Eserinde Temeddün Meselesi ve Osmanlı Şehirleşme Ahlâkı” *Sosyologca*, S. 9, Ocak- Haziran 2015, s. 71.

²⁴ Eğribel, Özcan, s. 16.

²⁵ Walter Benjamin, *Tek Yön*, Çev. Tefik Duran, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1999, s. 82.

²⁶ Touraine, s. 188-192.

²⁷ M. Mukadder Yakupoğlu, *Varoluş, Ahlak ve Ölüm*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2021, s. 25-26.

²⁸ <https://turkcealtyazi.org/mov/0075314/taxi-driver.html>, (16. 11. 2021).

²⁹ Babel Wardetzki, *Siyasette ve Toplumda Narsisizm Ayartma ve İktidar*, Çev. Deniz Cankoçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 109-110.

³⁰ <https://turkcealtyazi.org/mov/7286456/joker-2019.html>, (16. 11. 2021).

paydaşlarına uyanık olmaları ve apokaliptik bir olasılığının önünü kesmek için araçsal aklın emrettiği yönergeleri her zamankinden daha acımasız ve vicdansız bir şekilde takip etmeleri salık verilirken öte yandan; ancak sütünü vermek için orada bulunan dahası bulunmasına izin verilen sığırlar muamelesi matriksinden uyanmış toplulukların bir çeşit katarsisle rıza kültürüne dâhil edilmeleri göze çarpar. Çünkü varlığını devam ettirebilmek için krizlerle kendini yeniden üreten kapital düzen de iş de bitmemekte yapı da paydos etmemektedir. İşçi birey ise düzene tutunamayan yalama olmuş bir vida gibi yerini, fiziksel ve ruhsal yıpranmaya aday, biricik ömründen devşirdiği zamanını ücretle takasa mahkûm ve varış noktası olmayan hız ve hareket koşusunda rekabete mecbur adaylara bırakarak kapital kakofonin bir enstrümanı olmaya devam etmektedir.

Bu tür bir sosyo- psikolojik atmosferde birey, cepten yiyecekler gibi öznelliğinden eksilterek zamanla narsistik bir ruha bürünür ve şu form içinde savunma durumuna geçer: “Varoluşumu koruyabilmek için ilişkilerimi iki ayrı platforma yaymalıyım. Birinci platformda özel ilişkileri en yoğun seviyede tutmam, paylaşımı sürekli arttırmam gerekiyor. İkinci platformda zorunlu sosyo-ekonomik ilişkileri kayıtsızlıkla denetim altına tutmalıyım. Kayıtsızlık durumunu ne kadar yüksek noktaya getirebilirim ikinci platformdaki kişilere karşı o kadar güçlü olurum. Bu şizofrenik ikiye bölünmüşlüktür.”³¹ Bahsi geçen ruhsal kriz öznenin tüm insani duygularından iğdiş edilmesi ve ahlaki endişelerinin soğuk maddeci ve doğacı etik değerlerle tebdil edilmesiyle bireyden topluma doğru bir dalga gibi yayılan kuralları kişisel bakıştan menkul ahlakı ve bunalım toplumunu tarih vitrinine çıkarır.

Oysaki modern öncesi dönemde toplumsal bağları güçlü kılan akrabalık; sosyal ortam sağlayan yerel topluluk; yaşamı, ölümü ve doğayı yorumlama imkânı veren dinsel kozmolojiler ve şimdiyi geçmişe bağlayan gelenek insana güvenli bir yaşam alanı sunmaktaydı. Modern dönemde ise dostluk ve cinselliğe dayalı kişisel ilişkiler, bir aradalığın dayatıldığı soyut sistemler ile geçmişten kopuk an-a ve geleceğe odaklı narsist felsefe, doğadan gelen şiddetin yerine insan şiddetini koymuş; dinsel kurumların zorbalığını da totaliter aklın terörüyle yer değiştirmiştir.³²

Görüldüğü üzere ciddi bunalım anlarında insanın olağan yetilerini kaybetmesiyle ve günlük ritüellerinden uzaklaşmasıyla silik bir kişiliğe büründüğü gibi bunalım toplumlarında da insanlar, uyarlanımlarını kaybetmekte, dinin, geleneğin veya modernizmin belirlediği yaşam çizgisinin dışına çıkarak suyun üstünde yüzen bir eşya yığımına dönüşmektedirler. Nitekim tanrısal duyguyu, eskatolojik felsefeyi ve tinsel birikimin adresi olan geleneği dışarda tutan ve 21. yüzyıla damgasını vuran mekanistik duyumcul felsefenin doğacı, bilimsel, işlemsel, araçsal ve niceliksel yöntemlerden müteşekkil ilerlemeci ve evrimci açıklamaları bireyi yönünü kaybetmiş bir kültüre ve felaketli geçiş dönemine itmektedir.³³ Öyle ki “Gezeganimiz üzerinde yaşam mücadelesi veren yedi milyar insan belki de dünya tarihinde ilk defa böylesine yönsüz, geleceksiz ve ümitsiz bir fasit daire içinde bocalamakta parayı, statüyü ve haz duygusunu en büyük değer olarak kabul ettiği bir yaşamı sürdürmektedir.”³⁴ Bu yönsüz ve tinsiz savrulmanın en şiddetli yaşandığı alan reel ekonomik başlıktır. Kendine özgü bir eğitimle alanında uzmanlaşmış bireylerin yanı sıra özellikle bu tür bir donanımdan yoksun bireyler, üretim araçları arasında yitirdiği nitelikleri ile birlikte içinde kaybolduğu örgütler arasında ekonomik yabancılaşma içine düşmektedir.³⁵ Her şeyin kullanılabilirlikle ölçüldüğü, çıkara ve katma değere indirildiği bir ekonomide kapital yasalara yanılmazlık payesi verilir, kamu yararı ve insanlığın iyiliği banka sözleşmelerinin puntosu küçültülmüş önemsiz satırları gibi göz ardı edilir, zayıflatılmış vicdanları ile bireyler, başarısız yöneticilerin ödüllendirildiği basit bir hata yapan kasiyerin zararı tazmine mecbur bırakıldığı,

³¹ Yakuboğlu, s. 41.

³² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 103.

³³ Pitirim Aleksandroviç Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, Çev. Mete Tuncay, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, s. 17-18.

³⁴ Ufuk Özcan, “Türkiye’de Ahlak Sosyolojisinin Ahvali: Çelişkiler ve Köksüzleşme” *Sosyologca*, S. 9, Ocak- Haziran 2015, s. 48.

³⁵ Aron, s. 143.

dolayısıyla başarılı olma ve yüksek kazanç baskısıyla çalışanlar narsist bir tutuma itilmektedir.³⁶ Söz gelimi zorlu ekonomik koşulların yıkıcılığına, öznenin duyarsızlaştırılmasına, ahlaki ikileme ve insana dair hikâyeleri gerçekçi ve dramatik dokunuşlarla beyazperdeye yansıtan Dardenne kardeşlerin “Deux Jours, Une Nuit” (İki Gün Bir Gece, 2014) Fransız yapımı filmi,³⁷ Sandra’nın işine devam edebilmek dolayısıyla öz saygısını ve denetimini koruyabilmek için talep ettiği basit bir fedakârlığı istençli bir sessizlikle ve mekanik duyarsızlıkla savuşturmaya çalışan iş arkadaşlarının ahlaki ikilemelerini, sistemin baskılamasıyla insani değerlere yabancılaşmalarını ve vicdanları inciten tavırlarını ele alırken izleyicilere sindirilmesi zor bir öykü teklif eder. Dolayısıyla bu film bir anlamda organik dayanışmadan kurumsal birlikteliğe geçen modern toplumda yitip giden özneye bir ağıt ve insanın doğasını yıkan, bozan modern uygarlığa biçimsel ve ahlaksal bir itirazdır. Ne var ki Alexandre Dumas’ın 18. Yüzyıl Fransa’nın sosyal siyasal ve ekonomik yaşamın atmosferini anlattığı Monte Kristo Kontu adlı eserinde geçen bir diyalogda: “Bu yüzük sadece sizindir dostum, alın, bu yüzüğün değeri sizi yoksulluktan kurtaracaktır.”³⁸ diyalogundaki saf iyilik ve yardımlaşmayı ifade eden satırları yukarıda bahsi geçen Fransız yapımı filmin hikâyesi karşılaştırıldığında modernite öncesine ve modernite sonrasına yönelik kurulan cümlelerinin yer değiştirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Yine Osmanlı’da şehir planlamasında bilinçli bir yer edinen çocuklara güvenli bir sosyalleşme imkânı sunan, günümüzün ifşa kültürünün aksine insan ve aile mahremiyeti öğretilen, diğer insanlara karşı sorumluluk duygusu aşılana ve yüz yüze ve birincil ilişkileriyle dayanışmayı zorlayan çıkmaz sokak kültürü³⁹ bir yanda uygarlığın üzerinde yükseldiği sonradan insan eliyle inşa edilen kentlerde soğuk ve keskin zekâları ve yararlılık ölçütleriyle birbirine bağlı olan⁴⁰ görevden göreve işten işe göçen akışkan yığınların kendi benlik duygularını yaşamaya olanak bulamadıkları, kentin imajlarından kaos ve karmaşanın⁴¹ içinde, yerli ve otantik özellikleri aşındıran ve insan etmenini derisinden yüzerek ilkel benliğini çıplak bırakan otomatizmin kaskacında⁴² kentliliğin bireycilik ve bencillik semptomlarını her an dışavuran bireyler, ölüsünü gömecek bir avuç insanı bir araya toplamayı başarmak şöyle dursun, onu gömmeye tahammül edemeyecek kadar meşguldürler ve her zamankinden daha yalnızdırlar.⁴³ Dolayısıyla uygarlığın göğe yükselen kentleri ile o kentlerde birbirlerinin adlarına ancak apartman zillerinde veya plazaların posta kutularında rastlayan özerk yaşamını kutsamış bireylerin yabani duyarsızlığı ve acımasız yabancılaşması öte yanda dururken gerçek insan olarak nitelenen öznenin tarihin hangi kesitinde gerçekten var olma imkânını bulduğu da yeniden değerlendirilmelidir.

Bilimsel düşüncenin bireyi kuşatan umutsuzluk, şiddet, kırılma, yalnızlık, duyarsızlık gibi etkenlerin tetiklediği varoluşsal krizlere sırt çevirdiği ve daha çok bedeni ve iktidarı korumaya hizmet ettiği modern dönemde mekanik bir işleyişin sınırlarına hapsedilen insanın ruhsal bakımdan iflas etmesi kaçınılmazdır.⁴⁴

Batı’da uzun süre boyunca toplumların karşısında bir “taç ve mihrap” ittifakı dikilmiş. Burjuvazinin fonladığı aydınlanmanın önderliğinde toplulukların özgürlüğü dini otoritelerin ilgasına bağlamıştır.⁴⁵ Dolayısıyla Aydınlanmayla başlayan bu süreç, doğaüstünün doğalla, dinin bilimle, tanrısal buyruğun doğa yasasıyla ve din adamlarının filozoflarla yer değiştirmesi, sosyal, pozitif ve dinsel bütün sorunların deneyin rehberliğinde aklın yüceltilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁶ Ne var ki

³⁶ Wardetzki, s. 105-107.

³⁷ <https://turkcealtyazi.org/mov/2737050/deux-jours-une-nuit.html>, (16. 11. 2021).

³⁸ Alexandre Dumas, *Monte Kristo Kontu*, Çev. Mustafa Bahar, İskele Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 66.

³⁹ Kaçmaz, s. 73.

⁴⁰ Barış Kılınç, “Haneke ile Modern Uygarlığı Tartışırken...”, *Sinema Tutkusu*, Mayıs- Haziran, S. 73. 2015, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Doğu Batı Yayınları, 2015, s. 169.

⁴¹ Sennett, s. 10-11.

⁴² Kösemihal, s. 236-237.

⁴³ Kılınç, s. 169.

⁴⁴ Yakuboğlu, s. 142.

⁴⁵ Thomas Bauer, *Müphemlik Kültürü ve İslam Farklı Bir İslam Tarihi Okuması*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 328.

⁴⁶ Bottomore, Nisbet, s. 19.

dinsel ya da ahlaki geleneklerin kalkınma ve çağdaşlaşma yolunda çıkardığı birçok engeli bilimsel bilgi ile aşacağına inanan Aydınlanma düşüncesi⁴⁷ teolojik, gelenekçi ve metafizik vesayetini yerini alan rasyonalitenin, hümanizmanın ve kapitalizmin totaliter diktasına engel olamamıştır. Diğer yandan ekonomiyle kurulan zorunlu ilişkiler ve “artı değer” ilkesine hizmet eden kapital yasaların evrenselleşmesi dini ve tüm değerleri bir tüketim aracına indirgenmiş, dinseliliğin yapısını dönüştürmüş ve din bireysel alana çekilerek gizemini ve duygusallığını kaybetmiştir.⁴⁸ Bu meyanda zenginlik ve iktidar farklılıklarının sürekli arttığı küreselleşmenin ve ikinci (akışkan) modernitenin yerlerinden ettiği günümüzde, insanlara yönelik duyarlılık ve empati tavrı terk edildiği gibi tüketen, kullanan, bilen ve saldırgan bir dil tercih edilmiştir. Bu dilin altında ezilen insanlar artık modernliğin kahramanları değil kaybedenleri olarak yığınlar arasına itilir. Ayrıca post kapital düzende ekonomi yasasını korumaya güdümlü politikacıların kitlesel demokrasi ve kitlesel eğitim sayesinde kamuoyunu manipüle edecek sınırsız fırsatlara sahip olmaları, şeyleşerek benliklerini kaybeden öznelerin sosyal yaşamın yeni figüranları olarak sahneye itilmelerine neden olmuştur.⁴⁹

Nihayetinde gerçek insan özne, kiliseye dolayısıyla dine karşı sürdürdüğü özgürlük mücadelesinden zaferle çıkarken sadece efendilerin yer değiştirdiği sınıf mücadelesinde tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar savunmasız ve yalın bir ruh haline bürünmüştür. Özne, kafasındaki kilisenin dogmatik boyunduruğunu çözerken vicdanına vurulan araçsal aklın prangalarına ve uygarlığın kendi dönemine münhasır yalanlarına inanma eğilimi göstererek iyimserlik kapanına bile isteye girmiş, özgürlük koşusunda yerini aldığı yanılışına düşmüştür. Bugün için Bauman’ın dile getirdiği adiyoforileşme salgını kapitalizmin körüklediği kazanma hırsı ve modernitenin bireyci özerk yaşam mottosuyla yukarı sınıflardan aşağı tabakalara doğru yayılmış, nihayetinde birey ontolojik varlığının temel nişanesi olan ruhunu yitirmiştir. Bu kapital düzende dürüstlük, hakkaniyet, vicdan, adalet, insani fedakârlık, sorumluluk, yurtseverlik, saygı, hoşgörü, mütevazilik, eşitlik, özgürlük gibi ahlaki değerler soygun ve sömürüye dayalı otoriter düzen içinde uyumlu olmanın bir parçası olduğu müddetçe desteklenmekte, bunun ötesinde değersizleşmektedir. Özne diye vitrine çıkarılan modern insan tipi bu olmaktadır. Çünkü kapitalist yapıda toplumsal ilişkilerin her alanında itici gücü olan paranın hizmetindeki⁵⁰ biyo-politikanın ürettiği ev, araba, köpek ve arka bahçedeki barbekü partilerinden oluşan Amerikan hayalinin imaj taşıyıcılığını yapan küçük burjuva ailesi modern öznenin düşlerini süslerken eko-politik iktidar da teçhizatı tüketim kültürü olan kurşun özneler devşirmeye devam etmektedir.

Sonuç

Eski Dünyanın egemen sınıflarının aktörleri olan lortlar, kontlar ve krallar ölümlülerdi ve ölümlülüklerinin farkındalığında ara sıra da olsa serflerine nefes alıracak kadar merhamet gösteriyor, demir kafesin kapısını aralıyorlardı. Bugünün akla ve bilime dayanan modernitenin dogmatik öğretileri ne yazık ki ölümlü değildir, empati kurmalarını sağlayacak açlık, korku ve hastalıktan hislerden uzaklardır ve yasanın uygulanmasına yönelik acımasız bir işleyişe sahiptirler.

Merhamet duygusunun acizlik, empati dilinin zayıflık olarak değerlendirildiği, molası olmayan rekabete dayalı bir koşunun içinde bizler tıkandığımız yerde yerimizi bir başkasına bırakan, üzerine yapıştırılan numaralarla sosyal yaşamda konumlandırılan, anlamlılığı sahip olduğu rakamlarla değerlendirilen ve özneliği eksildiğinde fark edilmeyecek kadar silikleşen şeylere dönüştük. Eski Dünya özneliği dini dogmatizmin duvarları içine tutsak etmişti. Modern dünyada bireyler akılcılıkla ve bilimle kurumsal dinin ördüğü zindanların duvarlarını yıkmışlarsa da 1789’un tüm dünyaya haykırdığı özgür dünyada kapitalizmin süre avının başlıca hedefi haline gelmişler, parkur dışı kalmamak için kendi sınıfdaşlarının sırtına basarak yükselme çabası içinde varoluşsal

⁴⁷ Aron, s. 16-17.

⁴⁸ Abdurrahman Kurt, *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, Emin Yayınları, Bursa, 2009, s. 69.

⁴⁹ Zygmunt Bauman, Leonidas Donskis, (2020), *Ahlaki Körlük Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi*, Çev. Akın Emre Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 11-12.

⁵⁰ Eğribel, Özcan, s. 11.

niteliklerini kaybetmişler, öznelliklerini sistemin nesnesine dönüşmekle takas etmişlerdir. Bu çerçevede Homo Sapiens'ten Homo Economicus'a kadar insanın özgür olduğu ve kendi dışına doğru öznelliğini en çok realize ettiği dönemlerin tarih şeridindeki değerlendirilmesi ilerlemeci tarih anlayışı özelinde tekrar gözden geçirilmelidir. Çünkü özgür olabilmenin ilk şartı henüz özgür olmadığını ve gerçekten hür olmadığını kabul etmekle başlar.

Sonuç olarak insanlar hızla çoğalıyorlar ve dünya bu türün istilasına uğramış görünüyor. Kapitalist-teknolojik üretim insanları nedensiz, gereksiz tüketimin içinde boğmaktadır. Tür, hızla varoluş alanından çıkmakta ve nesnenin bir türevi haline gelmektedir. Üretim – tüketim çarkına takılan insan türü tüm bilgi alanını reklamsal söylemin dil oyununa terk etmiştir. Markalar arasındaki savaşımın içinde piyon haline gelen insan tüm üretim ve tüketim kalıpları içinde kalarak nesnel çürümeye yönelmiştir. Yok edici teknolojinin altında ezilen kalabalıklar, demokratik alanın yarattığı kargaşa içinde her türlü söylemin peşinden koşmakta varlığının farkındalığından uzaklaşarak öznelliğini öldürmektedir.

Kaynakça

- ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- ERKAN, Mustafa E., BALOĞLU, Burhan, BALOĞLU, Filiz, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınevi, İstanbul, 1997.
- BAUER, Thomas, *Müphemlik Kültürü ve İslam Farklı Bir İslam Tarihi Okuması*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- BAUMAN, Zygmunt, DONSKIS, Leonidas, *Ahlaki Körlük- Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi*, Çev. Akın Emre Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020.
- BENJAMIN, Walter, *Tek Yön*, Çev. Tevfik Duran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1979.
- BOTTOMORE, Tom, NISBET, Robert, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Mete Tuncay-Aydın Uğur, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- CRYAN, Dan, SHATIL, Sharron, *Kapitalizm Günümüz Üretim İlişkilerini Anlamak İçin Çizgibilim*, NTV Yayınları, İstanbul, 2012.
- DUMAS, Alexandre, *Monte Kristo Kontu*, Çev. Mustafa Bahar, İskele Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- EĞRİBEL, Ertan, ÖZCAN Ufuk, “Yeni Dünya Düzeni ve Toplumsal Değişme: Ahlakın Sefaleti-Sefaletin Ahlakı” *Sosyologca*, S.9, Ocak-Haziran 2015.
- ERKAN, Mustafa E., BALOĞLU, Burhan, BALOĞLU, Filiz, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınevi, İstanbul, 1997.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- HELVACIOĞLU, Ender, *Uygarlıktan Kurtulmak Uygarlık Modernite Marksizim Tartışmaları*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2020.
- GIDDENS, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.
- GIDDENS, Anthony, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000.
- JENKS, Chris, “Aktif/Pasif”, Çev. Emine Göçer, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012.
- KAÇMAZ, Gökçe, “Kınalızâde Ali Çelebi'nin Ahlâk-ı Alâî Adlı Eserinde Temeddün Meselesi ve Osmanlı Şehirleşme Ahlâkı” *Sosyologca*, S. 9, Ocak- Haziran 2015.
- KELLEHEAR, Allan, *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Çev. Tuğçe Kılınç, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012.
- KILINÇ, Barış “Haneke ile Modern Uygarlığı Tartışırken...”, *Sinema Tutkusu*, Mayıs- Haziran, S. 73. 2015, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Doğu Batı Yayınları, 2015.

- KIZILÇELİK, Sezgin, “Küresel Çözülme- Çürüme Ahlakın Sefaleti- Sefaletin Ahlakı” *Sosyologca*, S. 9, Ocak- Haziran, Doğu Kitapevi, İstanbul 2015.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- KURT, Abdurrahman: *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, Emin Yayınları, Bursa 2009.
- LUCKMANN, Thomas, *Görünmeyen Din- Modern Toplumda Din Problemi*, Çev. Ali Çoşkun-Fuat Aydın, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖZCAN, Ufuk, “Türkiye’de Ahlak Sosyolojisinin Ahvali: Çelişkiler ve Köksüzleşme” *Sosyologca*, S. 9, Ocak- Haziran 2015.
- SENNETT, Richard, *Yeni Kapitalizm Kültürü*, Çev. Aylin Onocak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021.
- SOROKIN, Pitirim Aleksandroviç, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, Çev. Mete Tuncay, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.
- YAKUPOĞLU, M. Mukadder, *Varoluş, Ahlak ve Ölüm*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2021.
- YÜCEL, Müslüm, *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.
- TOURAINÉ, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- WALSH, David F., “Özne/Nesne”, Çev. İhsan Çapçioğlu ve Arif Korkmaz, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012.
- WALSH, David F., “Yapı/Faillik”, Çev. İhsan Çapçioğlu, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Editör: Chris Jenks, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2012.
- WARDETZKI, Babel, *Siyasette ve Toplumda Narsisizm Ayartma ve İktidar*, Çev. Deniz Cankoçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.